

KOLTAI JENŐ

GRÓF MEDGYESI SOMOGYI JÁNOS ALKANCELLÁR ÉS KRESZNERICS FERENC KAPCSOLATA

Kresznerics Ferencről az eddigi előadásaimban és a róla írt tanulmányokban már említettem, hogy milyen jó, szívélyes volt a kapcsolata gróf medgyesi Somogyi János alkancellárral, valamint a rokonságával. Mégis úgy érzem, alaposabban is meg kell erről a tényről emlékeznünk, hiszen az alkancellár tevékenysége országos jelentőségű volt, elsősorban a II. József által eltörölt szerzetesrendek visszaállítása terén.

Életrajzi adatait főleg Patonay József egykori tatai kegyesrendi reálgimnáziumi tanár írásából merítettem. Ő hálás kegyelettel emlékezett vissza az alkancellárra, aki a piarista rend működését Tatán is helyreállította, és életrajzát két részletben közölte le a reálgimnázium értesítőjében, az 1933–34., valamint az 1934–35-ös tanévben.¹

A medgyesi Somogyi családról biztosat csak annyit tudunk, hogy már régen megvolt a grófi címük. Egyesek a családot Erdélyből származtatják, mert ott van Medgyes városa – de ez még nem bizonyíték, hiszen több más azonos vagy hasonló nevű település is létezik vagy létezett.² Nagy Iván történész több Somogyi nevű családot felsorol, de konkrét adatunk csak a XVII. század elejéről van. Ekkor élt Somogyi Pál, a varasdi vár hősiес katonája (Veszprém vármegye), aki György nevű öccsével 1628. szeptember 8-án mutatta be a nemesi oklevelét, és egyúttal II. Ferdinánd királytól kérte az új nemesi címet is. Tehát nem a nemesi rangot kérte ekkor – azt már

*Medgyesi Somogyi János
alkancellár*

- 1 PATONAY József: Medgyesi Somogyi János államtanácsos és a magyar kegyestanítórend 1–2. rész. In: Tatai Kegyestanítórendi Gróf Esterházy Miklós Reálgimnázium értesítője az 1933–34. tanévről. Tata, 1934. pp. 33–81.; Tatai Kegyestanítórendi Gróf Esterházy Miklós Reálgimnázium értesítője az 1934–35. tanévről. Tata, 1935. pp. 5–46. – I. m. 1. rész pp. 39–44.
- 2 PATONAY 1934, 1. rész p. 44.

birtokolták! –, hanem a nemességének a megerősítését az új címerrel.³ Az ő fia volt Miklós, a pápai vár hadnagya.⁴

Az unoka pedig Somogyi Ádám kuruc ezredes, Rákóczi Ferenc hűséges híve, alispán és táblabíró.⁵ Az első házasságából nem született gyermeke. Felesége fiatalon meghalt.

*Az izsákfai Somogyi-kúria**

A második felesége az izsákfai Tallián Rozália lett, akinek a nagyszülei 1646-ban 300 tallérért megvásárolták az Izsákfához tartozó bokodi és enyi pusztákat. Ők már a most Celldömölk-höz tartozó Izsákfán laktak.⁶ Hat gyermekük született. Az első Ferenc, a későbbi tábornok, aki felnöve megépítette a nemesi kúriát. Feleségül vette tolnai Festetics Viktóriát, a híres keszthelyi Festetics György közeli rokonát: ő maga is művészetpártoló és nagylelkű mecénás volt. Itt, Izsákfán, a nemesi kúriában született 1756. április 21-én János gyermekük.⁷ (Az egykori nemesi kúriában működött iskola, nyári óvoda, majd tévész-iroda,

könyvtár, orvosi rendelő. Jelenleg négy család lakja. Bent a szobákban, sőt kint, az egykor nyitott folyosó felett is a művésziesen kiképzett dongaboltozat is jelzi egykori gazdagságukat és igényességüket).⁸

Az ifjú a soproni jezsuita gimnáziumban kitűnő eredménnyel érettségizett, és ekkor már perfektül írt és olvasott németül és latinul. A jómódú, 7–8 ezer holdat birtokló közép-nemesi osztály tagja lett, akik a rokoni, házassági kapcsolataik révén jutottak ilyen nagy birtokokhoz.⁹ Ő először Vas, majd Veszprém vármegye közigazgatási adminisztrációjában dolgozott, 31 évesen már veszprémi alispánként. Négy év múlva innét került Pestre, a királyi kancelláriához, és egyre gyorsabban kiteljesedett a karrierje. Ekkor már Bakonyjákó, Döbrönte, Izsákfa, Lovászpataka és Pápakovácsi földesuraként tartották számon. 1791-től nádori főjegyző, 1795-től kancelláriai tanácsos, Zala vármegye főispánja, 1801-ben állam- és konfereciatanácsos,¹⁰ 1808-ban pedig alkancellár.¹¹

* Ebben a kúriában lakott családjával Kapiller Imre agrármérnök is 1954–61 között. Harmadik gyermekük, Ferenc, 2009-től a *Vasi Szemle* szerkesztője. (K. J.)

3 I. m. 1. rész pp. 44–47.

4 I. m. 1. rész pp. 48–49.

5 I. m. 1. rész p. 54.

6 I. m. 1. rész pp. 51–52.

7 I. m. 1. rész pp. 54–55.

8 Dr. Koltai Jenő esperesplébános megjegyzése

9 I. m. 1. rész pp. 56–57.

10 I. m. 1. rész pp. 61–65.

11 I. m. 2. rész p. 41.; A Magyar Katolikus Lexikon szerint: „**királyi alkancellár** (lat. *vicecancellarius regis*): a királyi udvar kancellárja. – A →*királyi kancellária* szervezeti kiépülésével jelent meg a tisztség mint a →*királyi kancellár* helyettese. II. András (ur. 1205–35) idején állandósult.” 1848-ig létezett.

II. József után¹² mindössze két évig uralkodott II. Lipót király, majd 43 évig I. Ferenc császár és magyar király. Jobb keze volt medgyesi Somogyi János. Az ő közreműködésének is köszönhető, hogy I. Ferenc király, a mélyen vallásos uralkodó, mihamarabb jóvátenni igyekezett azoknak az intézkedéseknek a következményeit, amelyekkel a „kalapos király” megszüntette a szerzetesrendeket. Ezeket ő visszaállította. Így a bencéseket (pl. Pannonhalma, Győr, Pest; Vas vármegyében Kőszeg és Kis-Mária-Czell), a cisztereket (pl. Pásztó, Eger; Vas vármegyében Szentgotthárd), a premonstreikeket (pl. Kassa, Jászó, Csorna).¹³ A piaristák (kegyesrendiek) visszaállítása 1804-ben kezdődött el (pl. Pest, Kecskemét, Tata).¹⁴

Medgyesi Somogyi János szellemi nagyságát mutatja az is, hogy az úgynevezett szemlélődő szerzetesrendeknél – mint a felsoroltak –, rendeltetésük érvényben hagyása mellett előírta, hogy ezt a lelkiséget osszák meg a tanítványaikkal is, vagyis újból váljanak tanító rendekké. Ezekhez az anyagi fedezetekről saját maga gondoskodott. Ők pedig engedelmessé a királyi parancsnak, egymás után hozták létre a gimnáziumaikat és a főgimnáziumaikat; ezek az iskolák a legjelentősebb oktatási intézményekké váltak. Ugyanakkor a szerzetes tanárok és a tanítványaik közül többen a Magyar Tudományos Akadémia tagjai lettek, halhatatlan érdemeket szerezve medgyesi Somogyi János fáradhatatlan buzgóságának.

Természetesen a tárgyalások hosszabb időt igényeltek. Már 1801-ben elkezdődtek, és valóban pár év eltelt, amire minden megoldódott. A megbeszéléseken I. Ferenc király előtt medgyesi Somogyi János két dologgal érvelt. Az egyik a szentistváni örökség volt. A másik pedig a felvilágosodás és a francia forradalom szellemisége, amelynek jegyében félreértették a szabadságot: ez szabadoságba torkolt, Somogyi János szavai szerint főleg Pesten és a nagyobb városokban. Így a szerzetesrendek visszaállítása sürgető feladatnak látszott, mert ők nemcsak tanítottak, hanem vallási nevelést, erkölcsi tartást is adtak. Ezeket az érveket a király mind elfogadta, és 1802-ben az aláírás indoklásaként meg is említette.¹⁵

A király nem volt hálátlan belső bizalmasa iránt. A fenti rendeletének kiadása és gyors eredményei után még abban az évben, 1802-ben a Magyar Királyi Szent István Rend Középkeresztje parancsnoki kitüntetést adományozta neki, 1808-ban pedig alkancellárrá nevezte ki, és valóságos belső titkos tanácsosi címmel is felruházta őt.¹⁶

Medgyesi Somogyi János mint politikus életének nagy részét Bécsben, Pozsonyban, Pesten és Veszprémben töltötte. Két legkedvesebb birtoka szülőföldje, Izsákfa és Lovászpátóna volt. Ezekre a helyekre minden évben legalább egyszer, díszes négylovas hintóján haza látogatott. Ha az ország ügyei nem annyira sürgették, akár egy hónapig is ezeken a kúriákon maradt. Viszont élt benne édesanyja szelleme és a kultúrához való elkötelezettsége, ezért tudós személyekkel vette körül magát. Így pl. több mint egy hónapig vendége volt Izsákfán Révai Miklós pap, nyelvtudós,¹⁷ valamint a vele egyidős, fiatalon meghalt pálos szerzetes papköltő, Ányos Pál is. Ő medgyesi Somogyi Ferenc ezredes 1775-ben bekövet-

12 KAPILLER Ferenc: Hárman a szombathelyi püspökvárból az alsósági plébániára. Dr. Koltai Jenő esperes-plébános, Kresznerics kutató beszél. In: *Vasi Szemle*, 2011. 4. sz. p. 481. KOLTAI Jenő: Kresznerics Ferenc jelentősége. In: *Vasi Szemle*, 2017. 2. sz. pp. 139–140.

13 PATONAY 1934, 1. rész pp. 76–81.

14 I. m. 2. rész pp. 11–19.

15 I. m. 1. rész p. 81.

16 I. m. 2. rész p. 41.

17 I. m. 1. rész pp. 70–73.

kezett halálakor a fiát – a közelgő reformkor szellemisége előszeleként tegező formában – a következő kis verssel vigasztalta:

*„Ambár kimúlt atyád az élők számából
S örök lakhellyre röpiült Izsákfából,
Mégis hideg hamvát az kecsgetetheti,
Hogy benned erkölcsit élni szemlélheti.”¹⁸*

A buzgó és vallását komolyan gyakorló főúrbán hiányérzetet keltett, hogy ő maga és a hívek is Alsóságra kényszerültek átmenni, ha istentiszteleten akartak részt venni; Izsákfának ugyanis nem volt temploma. Ezért a saját költségén templomot építtetett, neoklasszicista stílusban. Ennek alapkövetételére 1798. augusztus 20-án került sor. A templom 5 évig épült, és 1803. május 22-re készült el, ekkor volt a megáldása. – Az alkancellár hirtelen bekövetkezett halála után a kegyúri teendőket és jogokat unokahúga, medgyesi Somogyi Krisztina grófnő vette át. Ő nem ment férjhez, tehát halálával a Somogyi rokonság ezen ága kihalt. Ezt a tényt az izsákfai templom karzatának mellvédjén a fejtetőre állított kegyúrnői címer fejezi ki.

Medgyesi Somogyi János azonban nemcsak a már említett nagyobb városokban és birtoka falvaiban fordult meg, hanem több alkalommal Szombathelyen is. Érdekelte a nemrég felsőszopori Szily János, az új egyházmegye első püspöke által alapított Királyi Bölcséleti Lyceum működése és tanárainak színvonalas tevékenysége. Ebben a korban három nagyon neves és kiváló tanár tanított itt: Bitnitz Lajos matematikus, későbbi akadémikus, Kultsár István nyelvész, irodalmár, és Kresznerics Ferenc matematikus, nyelvész, polihisztor, az alsópapság köréből az első akadémikus. Főleg az ő működésére figyelt fel medgyesi Somogyi János.

Kresznerics Ferenc azonban „nehéz ember” volt. Többszöri kérésre sem terjesztette fel jóváhagyásra a hivatalos tanmenetét, mondván, feljebbvalói mit értenek ezekhez (pl. algebra, hidraulika stb). 1804-re már igen elmérgesedett a helyzet, és Rausch főigazgató el akarta őt bocsátani. Ekkor szinte mentőövként jött medgyesi Somogyi János kérése: József nevű fia Bécsben él, legyen Kresznerics Ferenc a magántanára, és vizsgáztassa ott le őt. Két évre szól a szerződés. A tudós tanár örült a felkérésnek: ez kitüntetés is volt számára, egyúttal biztosította a munkáját. De félt is: mi lesz akkor, ha távolléte alatt Rausch főigazgató valóban elbocsátja őt? Ezt a kételyét megosztotta medgyesi Somogyi Jánossal. Ő megígértette a főigazgatóval és a tantestülettel, hogy erre nem kerül sor. Így a nagy tudós most már örömmel indult Bécsbe, kétévnyi időre. Ez számára igen nagy boldogságot jelentett. A kiváló képességű ifjú tanítása nem okozott neki gondot, sok szabad ideje maradt. Gyakran a bécsi antikváriumokat járta, kódexeket, régi könyveket és pénzérméket vásárolt, Bécsből levelezett Kazinczyval, Batsányival, gróf Széchényi Ferencsel stb.

A két év leteltével, 1806-ban Kresznerics Ferenc hazatért Szombathelyre, ismét tanított a Lyceumban. Ekkor mondta el nevezetes mondását: „Cathedram dilexi semper!” – Mindig is szerettem a katedrát, vagyis a tanítást!

Az édesapa nem maradt hálátlan, miután a kiváló tanár felkészítése nyomán fia sikeresen vizsgázott. Egy gyönyörű képet adott a mesternek ajándékkul: *Mária a Gyermekekkel*. Ennek eredetijét Anton Ertl soproni művész festette, és a kép a bécsi kapucinusok templomában ta-

¹⁸ TUNGLI Gyula: A király után a második. Gróf Medgyesi János emlékezete. In: [Veszprémi] *Napló*, 1996. december 28.

lálható. Ennek a művészi másolatát kapta meg Kresznerics Ferenc. Amíg Szombathelyen tartózkodott, otthonában őrizte a remekművet. 1812-ben Alsóságra került plébánosnak. Hamarosan bekereteztette, és egy gyönyörű barokk oltárt építtetett a kép köré. Ezt most csak Kresznerics-Madonna oltárának nevezzük. Az alsósági templom egyik legszebb ékesége.

Kresznerics Ferenc tehát a szombathelyi katedrálról Alsóságra került plébánosnak. Mi a története? A személye körüli viharok egyáltalán nem csitulnak. Ismételten is egyszerűen elmulasztotta a tanmenete jóváhagyását. 1810-ben erre azzal tette fel a „koronát”, hogy meg sem tartotta az év végén kötelező nyilvános évszáró vizsgát, az úgynevezett „tentamen publicum”-ot. Most Paitner volt a főigazgató, aki az ügyet jelentette a pesti helytartótanácsnak (ekkor ez foglalkozott a tanügyekkel is).

De Isten és a hivatalok malmait lassan őröltek. A helytartótanács a rengeteg ügyiratára hivatkozott, és csak 1811-ben küldte meg a kérését perlaki Somogy Lipót szombathelyi püspöknek, hogy a katedrálról távolítsa el a folyton ellentmondó Kresznerics Ferencet. A püspök a sok elfoglaltságára tekintettel egyelőre szintén nem döntött. De az is gondot okozott neki, hogy hová helyezze őt, hiszen akkor bőven voltak papok. Ebben a nehéz helyzetben ismét a medgyesi Somogyi család jött segítségül.

János gróf már nem élt – 1809-ben váratlanul elhunyt –, és most a már említett Krisztina grófnő pártfogolta Kresznerics Ferencet. Tudomására jutott az elbocsátásának a híre. Személyesen felkereste a püspököt, és elmondta neki, hogy az alsósági plébánia megürült. Ő, mint Izsákfa kegyúrnője – ez a falu is Alsósághoz tartozott –, személyesen jól ismeri őt, sőt a családnak barátja, ezért tisztelettel prezentálja – bemutatja – őt az alsósági plébániára. Somogy Lipót püspök ezt az ajánlást elfogadta, és megírta a kinevező levelét Kresznerics Ferencnek. Ez 1812. március 31-én kelt. Április 8-án iktatták be őt az alsósági plébániára, Somogyi Krisztina kegyúrnő jelenlétében. Pár nap múlva, április 12-én klasszikusan veretes levélben köszönte meg a grófnőnek a valóban jól jött segítségét. Igaz, hogy eddig az életének nagy részét városhelyeken töltötte el, így kicsit tartott a falusi élettől, annak minden árnyoldalával együtt, de most kénytelen volt ezt a kegyúrnői ajánlást elfogadni. Kissé megfáradtan, csalódottan jött tehát Alsóságra, 46 évesen kicsit öreg emberként.¹⁹

Az alsósági Kresznerics-Madonna oltára

Medgyesi Somogyi János minden tehetségével, tudásával, befolyásával és hatalmával a jó, szent ügyet képviselte. Elsősorban a birtokai egyszerű embereinek az ügyeit karolta fel, de bárki jött hozzá segítséget kérni, mindenkinek a rendelkezésére állt. Közel engedte magához az embereket, ami abban a korban nagy ritkaságnak számított. Mindvégig megmaradt szerény embernek, nem lett sohasem elbizakodott, sem a vagyona, sem a nagyon előkelő állása miatt. Amikor pedig a segítségével visszaállított szerzetesrendeket és azok iskoláit látogatta, mindenhol mély benyomást tett kedves közvetlenségével, mélyen emberi megnyilatkozásaival és mindenkor a segítőkészségével.²⁰

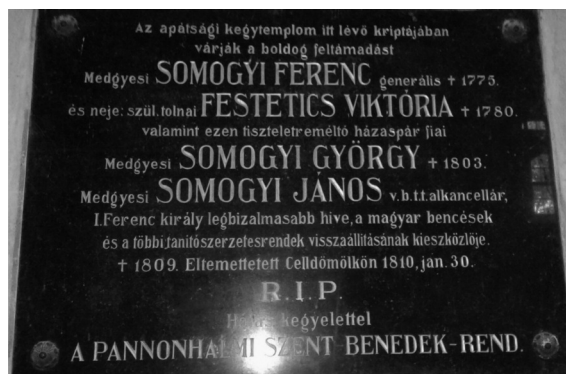
19 KAPILLER Ferenc: Hárman a szombathelyi püspökvárból az alsósági plébániára. Dr. Koltai Jenő esperes-plébános, Kresznerics-kutató beszél. In: *Vasi Szemle*, 2011. 4. sz. p. 481–482.; KOLTAI Jenő: Kresznerics Ferenc jelentősége. In: *Vasi Szemle*, 2017. 2. sz. pp. 140–141.

20 PATÓNAY 1934, 1. rész p. 58., pp. 70–71. – 2. rész pp. 36–37.

1809 decemberében is komoly tárgyalásokat folytatott a helytartótanácsban Pesten – a királyi kancellária a franciák elől Pestre menekült. December végén az egyik tárgyaláson hirtelen nagyon rosszul lett, és december 23-án elhunyt. Mindössze 53 éves volt! A közelgő karácsonyi ünnepek miatt nem tudták haza szállítani, hanem ideiglenesen a pesti ferences templom kriptájában temették el december 26-án. Ebben a templomban is gyakran megfordult, jól ismerte az ottani szerzeteseket is. Ők pedig büszkék voltak arra, hogy ennek a nagy hazafinak a földi maradványait őrizhetik. Bár a ferences rendet nem nagyon érintették II. József megszorító intézkedései, de tudtak a grófnak az egyházi életet fellendítő tevékenységéről, és most nem is akarták a holttestét elengedni. A Kis-Mária-czelli bencés rendház előljárósága azonban a helytartótanácsnál elérte, hogy holttestét szülőföldje, Izsákfa közepében, abban a bencés templomban temessék el, amelynek a visszaállításáért oly sokat tett. Erre 1810. január 30-án került sor, fényes ünnepség keretében, címeinek, rangjának megfelelő méltósággal, tevékenységének méltatásával, és kiváló jellemének példaképként állításával. A családi kriptába temették el őt, amely a jobb oldali első mellékoltárnál, Szent László oltára előtt található. Itt nyugszanak szülei és testvére is.²¹

A Pannonhalmi Bencés Főapátság később hatalmas márványtáblát készíttetett jótevője emlékére. Ennek szövege arany betűkkel írva a következő:

Az apátsági kegytemplom itt lévő kriptájában
várják a boldog feltámadást
Medgyesi SOMOGYI FERENC generális + 1775.
és neje: szül. tolnai FESTETICS VIKTÓRIA + 1780.
valamint ezen tiszteletreméltó házaspár fiai
Medgyesi SOMOGYI GYÖRGY + 1803.
Medgyesi SOMOGYI JÁNOS v(alóságos) b(első) t(itkos) t(anácsos), alkancellár,
I. Ferenc király legbizalmasabb híve, a magyar bencések
és a többi tanító szerzetesrend visszaállításának kieszközölője
+ 1809. Eltemetett Celldömölkön 1810. január 30.
R(equiescat) I(n) P(ace).
Hálás kegyelettel
A PANNONHALMI SZENT BENEDEK-REND

A Somogyi család márvány emléktáblája

21 I. m. 2. rész pp. 43–45.

*

Medgyesi Somogyi János vér szerinti leszármazottai ma kb. kétszázan élnek, szerte a világban. Több család él Magyarországon, még többen Nyugaton, Ausztriában, sokan Németországban, de vannak az Egyesült Államokban és Kanadában is. A grófi címet mintegy száz éve közülük senki sem használja, a medgyesi előnevet elhagyták, a magyar *Somogyi*-t *Schamoti*-ra németesítették, de így használják az angolszász területen élők is. Találkozásaik elnevezése: *Schamoti-Treffen*.

Sajnos, közülük sokan a nagy elődről igen keveset tudnak, szinte csak annyit, hogy egy nagyon gazdag, előkelő, tehetséges és fényes karriert befutó személy volt. Mivel más politikai és történelmi közegben élnek, talán nem is nagyon tudják értékelni azt a rengeteg fáradságot, amit híres elődük a magyar egyházi élet megújításáért, általánosságban a magyar kultúráért tett. Német nyelvű levelezéssel igyekszem őket ezekre rádöbenteni. Bízom abban, hogy a múlt alaposabb ismerete őket is – túl a leszármazás büszkeségén – a mi múltunk mélyebb megismerésére és megbecsülésére fogja vezetni!

SZERZŐINK

P

prof. dr. Balázs Géza (1959) nyelvész, néprajzkutató, tszv. egy. tanár, intézetigazgató-helyettes, ELTE Bölcsészettudományi Kara, Budapest – Partiumi Keresztény Egyetem, Nagyvárad; *Balló László* (1953) költő, író, Szombathely; *Biró Zsolt* (1969) fordító, tanár, Szombathely; *Csiszár Zoltán* (1956) gépész szakmérnök, projektvezető, FLEXMONT Szereléstechnikai és Automatizálási Kft., Veszprém; *dr. Gál József* (1938) helytörténész, tanár, Szombathely; *Kapiller Ferenc* (1955) szerkesztő, Vasi Szemle, Szombathely – Lukácsháza; *dr. Koltai Jenő* (1944) római katolikus esperes-plébános, Szombathelyi Egyházmegye, Celldömölk–Alsóság; *Pál Ferenc* (1982) történész, levéltáros, MNL Vas Megyei Levéltára, Szombathely – Zanat; *Salamon Júlia* (1989) független kurátor, művészeti mediációval és kommunikációval foglalkozó szakember, szabadúszó, a Fiatal Képzőművészek Stúdiója vezetőségi tagja, Budapest–Szombathely; *Szatmári Józsefné dr.* (1954) fordító, tanár, Károli Gáspár Református Egyetem, Budapest – Szombathely; *prof. dr. Széll Kálmán* (1926) ny. főorvos, címzetes egy. tanár, író, Szombathely; *Szibler Gábor* (1980) történész, Nadasdy Ferenc Múzeum, Sárvár; Tóth Csaba (1959) festőművész, tanár, Szombathely – Vasszécseny